

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ХВОРОБОЮ ЗАСУДЖЕНИХ ІЗ МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Бевза І.В.,

*студентка 4 курсу відділення «Правознавство»
Таращанського агротехнічного коледжу О.О.Шевченка*

Охорона прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб є одним із завдань кримінального судочинства, шляхом швидкого та повного розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону. Реалізація в кримінальному кодексі ідеї гуманізації та диференціації кримінальної відповідальності дала підстави для існування інституту звільнення особи, яка вчинила злочин, від покарання.

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан науки кримінального права не дає нам точної відповіді на всі запитання слідчого, працівників установ виконання покарань та судді під час досудового розслідування та слухання кримінальних проваджень, коли у якості обвинуваченого виступає особа, яка захворіла на психічну чи іншу тяжку хворобу, що виключає можливість відбувати покарання загальним способом. Постає питання: як покарати дану особу за вчинений злочин так, щоб не було осуду потерпілого та суспільства загалом.

Об'єктом дослідження є звільнення від відбування покарання за хворобою як один із заходів кримінально-правового впливу на засуджених, а також встановлення підстав відповідно до яких особи помирають в місцях позбавлення волі.

Предметом дослідження виступають правові норми, що складають зміст звільнення від покарання за хворобою, встановлення значення цього звільнення від покарання.

Дослідженням теми звільнення від кримінального покарання займалися різні вчені та науковці, а саме: А. А. Музика, А. Н. Костенко, В. А. Ломако, В. В. Антипов, В. В. Скибицький, В. І. Тютюгін, В. Т. Маляренко, І. О. Зінченко, І. П. Лановенко, М. І. Бажанов, О. Г. Фролова, Т. І. Нікіфорова, Ю. Л. Заросинський та багато інших вчених.

Мета дослідження полягає: у встановленні точних підстав та приводів звільнення від кримінального покарання засудженого, яких захворів на психічну хворобу під час відбування покарання, чи іншу тяжку хворобу (не психічну), якою захворіла відразу після постановлення вироку, що перешкоджає відбуванню покарання.

Методи дослідження: при написанні наукової роботи мною використано комплекс сучасних загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються у правовій науці (формально-логічний, метод аналізу, системно-структурний, описовий, метод дослідження, діалектичний, догматичний та порівняльний.).

У статті 84 кримінального кодексу наведено чотири самостійні види звільнення від відбування покарання за хворобою засуджених із місць позбавлення волі, ознаки яких є до певної міри відмінними. [2, с. 31].

Перший вид – відмова держави від подальшого виконання покарання щодо особи, яка під час його відбування захворіла на психічну хворобу (ч. 1 ст. 84 ККУ) [3, с. 31].

Другий вид – відмова держави від подальшого виконання покарання щодо особи, яка під час його відбування захворіла на тяжку хворобу (крім психічної) ч. 2 ст. 84 ККУ [3, с. 31].

Третій вид – відмова держави від виконання призначеного особі покарання, якщо така особа після вчинення злочину захворіла

на тяжку хворобу (крім психічної), що передбачено у ч. 2 ст. 84 ККУ [3, с. 31].

Четвертий вид – відмова держави від подальшого виконання покарання щодо військовослужбовця, який визнаний непридатний до військової служби за станом здоров'я. [3, с. 32].

Передумовою першого виду звільнення від відбування покарання за хворобою є реальне відбування особою будь-якого покарання, призначеного їй судом.

Передумовою другого виду звільнення від відбування покарання за хворобою є реальне відбування особою призначеного їй судом покарання, подальшому його відбуванню перешкоджає певне тяжке захворювання. Не створює передумови цього виду звільнення від покарання відбування особою таких покарань, як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, позбавлення військового чи спеціального звання, рангу, чину чи кваліфікаційного класу, оскільки жодне захворювання не може перешкодити їх відбуванню. [5, с. 185].

Передумовою третього звільнення від відбування покарання за хворобою є засудження особи із призначенням їй такого покарання, відбуванню якого перешкоджатиме наявне у такої особи тяжке захворювання. Передумови другого та третього видів звільнення в цілому схожі між собою. Відмінність їх полягає тільки у тому, що при другому виді звільнення від відбування покарання таке покарання вже відбувається особою, а при третьому – воно тільки призначене судом і ще не відбувається.

Передумовою четвертого виду звільнення від відбування покарання за хворобою є реальне відбування засудженою особою основного покарання у виді військового обмеження для військовослужбовців, арешту (який відбувається на гауптвахті) або тримання у дисциплінарному батальйоні.[6, с. 156].

В українських в'язницях не знижується рівень смертності, який продовжує залишатися загрозливо високим. Як свідчить статистика, протягом 2012 року в установах виконання покарань померла 1021 особа, з них - більше сотні тих, хто не дочекався рішення суду про звільнення у зв'язку із тяжким захворюванням. Це на 12,6 % (148 осіб) менше, ніж за 2011 рік (1169 осіб). Із загальної чисельності в слідчих ізоляторах померло 179 осіб. Середній показник смертності по слідчим ізоляторам за 2012 рік нижчий аналогічного показника 2011 року на 11% . [10].

Чому так відбувається і хто винен у цьому?

Перш за все бюрократизована сама процедура звільнення від відбування покарання тяжкохворих засуджених. Адже сам факт констатації такого захворювання у в'язня ще не означає, що найближчим часом він зможе вийти на волю. Відповідно до ч. 2 ст. 84

кримінального кодексу України таке рішення ухвалює суд за поданням начальника установи виконання покарань.[3, с. 31-32]. Підставою для відкриття такої справи є висновок лікарсько-трудової комісії, яка утворюється при лікарнях для засуджених та керується під час діагностики та виявлення тяжкого захворювання в засудженого наказом Департаменту та Міністерства охорони здоров'я №3/6 від 18.01.2000 року. [3].

У цьому ж документі наводиться і перелік тяжких хвороб, серед яких важкі форми туберкульозу; ВІЛ/СНІД; лепра; злоякісні новоутворення; деякі хвороби ендокринної системи (цукровий діабет); окремі хвороби нервової системи та органів чуття (наприклад, абсцеси головного мозку, розсіяний склероз, епілепсія, повна сліпота); деякі хвороби органів кровообігу, дихання, травлення та нирок.

Отримавши висновки лікарської комісії, начальник пенітенціарної установи надсилає його разом з поданням та особою справою засудженого до суду. У цих матеріалах також вказуються дані, які характеризують його поведінку під час відбування покарання. Подальший розгляд такого подання здійснює суд, який під час вирішення питання про звільнення засудженого через хворобу враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання та інші обставини справи.

Після винесення судом постанови про звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою відповідні документи надсилаються до адміністрації установи (органу) виконання покарань, яка звільняє засудженого. Однак цього моменту тяжкохворим в'язням доводиться чекати роками. Деякі з них просто не доживає до свого звільнення. Такий стан речей призводить до численних звернень родичів загиблих до Європейського суду з прав людини, який справедливо констатує порушення з боку України прав людини та зобов'язує державу виплатити чималі кошти компенсації. [7, с. 231-239].

Як же запобігти виникненню таких ситуацій?

Перш за все, у вирішенні цього питання слід покладатися лише на співпрацю із судами. Адже відповідальність за смерть узятих під варту і засуджених лежить також і на суддях, які або відмовляють у звільненні тяжкохворим, або затягують розгляд таких справ. Найдовше (від тижня до місяця) матеріали про звільнення тяжкохворих засуджених, знаходилися на розгляді в судах Донецької (Жданівський міський суд і Кіровський райсуд), Київської (Ірпінський міський суд), Харківської (Харківський райсуд) і Херсонської (Суворівський райсуд) областей, внаслідок чого 76 тяжкохворих, не дочекавшись рішення суду, померли. [8, с. 119-122].

За інформацією Державної пенітенціарної служби України, збільшення відмов тяжкохворим засудженим у звільненні від подальшого відбування покарання з боку судів спостерігається в Дніпропетровській (Червоногвардійський, Ленінський і Софіївський районні суди) та Київській (Ірпінський міський суд) областях Судді відмовили в звільненні 42 тяжкохворим засудженим з лікарень Дніпропетровської області, з яких 23 вже померли, і 25 тяжкохворим з лікарень Київської області, з яких померли 8 чоловік.) [9].

По-друге, в ситуації із затягуванням розгляду такого роду справ винні не лише служителі Феміди. Адже чинним законодавством не передбачений термін розгляду таких матеріалів. Хоча, судова практика виходить з того, що, за загальним правилом, він складає 10 днів. У той же час численними є випадки, коли обстеження лікарською комісією засуджених проводиться на останній стадії хвороби. Відтак установи, виконання покарань запізно направляють до суду матеріали на тих в'язнів, які вже знаходяться у вкрай тяжкому стані. Вони помирають протягом однієї - семи діб після отримання судом таких матеріалів. Наприклад, через добу після надходження такої справи до Кіровського райсуду Донецька з Державної виправної колонії (ДВК) №124 померли засуджені Калінін, Бабенко, Стрелков. За добу до смерті ув'язненого Ковтуненка матеріали його справи були направлені зі Жданівської ДВК №3 до Жданівського райсуду Донецької області. [8], [7, с.231-239].

Зазвичай суд задовольняє подання щодо таких осіб, проте засуджений помирає на третій чи п'ятий день після винесення такої постанови, не дочекавшись свого звільнення.

Робочою групою Ради суддів України такі факти встановлені в 18 матеріалах з 63, які були розглянуті в 2011 році Червоногвардійським райсудом Дніпропетровська. В Ірпінському міському суді Київської області встановлені факти, коли адміністрація Бучанської ДВК №85 зверталася до суду з проханням повернути матеріали про звільнення через хворобу засуджених, оскільки ті померли. Такі факти встановлені щодо 19 чоловік.[8]

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що причина високої смертності в місцях позбавлення волі полягає не в судах. Виявлено порушення, які носять системний характер, при цьому суддям потрібно звертати увагу у першу чергу на те, що особа може бути звільнена тільки тоді, якщо захворіла після виголошення вироку, а хвороба є важкою і перешкоджає подальшому відбуттю покарання. Тому треба, щоб подання адміністрації були належним чином мотивовані, і самі суди повинні мотивувати, які саме докази свідчать про неможливість подальшого відбуття покарання. Засуджені, щодо яких службовою перевіркою встановлено, що їх хвороба є результатом навмисного заподіяння собі ушкоджень під час

відбування покарання, на звільнення від дальшого відбуття покарання через хворобу не представляються, за винятком випадків, коли під час заповідання таких ушкоджень особа перебувала в стані гострого психічного розладу, що підтверджено лікарями-фахівцями.[4]

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами та доповненнями внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. //Офіц. видання.- К:Юрінком Інтер,2006.
2. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05 квітня 2001 року // <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 року / За реакцією М.І. Мельника та М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, 2001. – 1104 с.
4. Про практику застосування судами законодавства про звільнення від відбування покарання засуджених, які захворіли на тяжку хворобу: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.09.1973 р. №8№ 9// Бюл. законодавства і юрид. практики . – 2002 - №8
5. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов. – К.: Кондор, 2009. – 480 с.
6. Кримінальне право України: загальна частина: підручник/ В.В. Сташис, В.Я. Тацій. – Х. Право, 2010 р. – 356 с.
7. Письменський Є. «Законодавчі та правозастосовні проблеми звільнення від покарання за тяжкою хворобою (ч. 2 ст. 84 КК УКРАЇНИ) //Підприємництво, господарство і право. –2010. – № 3. – С. 231- 239.
8. Письменський Є. «Особливості погашення судимості за перебігом певних строків після виконання або відбуття покарання // Підприємництво, господарство і право. –2008. – № 2. – С. 119-122.
9. Єдиний реєстр судових рішень Електронний курс// <http://reyestr.court.gov.ua>
10. Державна пенітенціарна служба України // Режим доступу/ Електронний ресурс: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/667392>)

Науковий керівник: Голобородько Н.В., викладач Тарашанського агротехнічного коледжу імені Героя Радянського Союзу О. О. Шевченка